

De les feixes als xalets. L'ús social i polític de l'aigua en la destrucció d'una comunitat agrària. Matadepera (Vallès Occidental), 1931-1983

Vicenç Ruiz*

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona

Raül Aguilar*

Centre d'Estudis sobre les Èpoques Franquista i Democràtica (UAB)

Iago Otero*

Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (UAB)

Giorgos Kallis*

Investigador ICREA. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (UAB)

Resum

El present estudi mostra com la creació de la Matadepera residencial d'avui és el resultat d'intenses lluites polítiques i de poder que tingueren com a eix principal el control de l'ús social de l'aigua. La transformació d'un petit poble rural en una zona residencial per a les classes benestants no fou un procés espontani ni pacífic, sinó un projecte socioambiental ben planejat pels grans propietaris de terres que fou combatut per un sector de la població. En aquest procés, la lluita pel control de l'aigua, un recurs essencial per transformar els camps de secà i les vinyes en torres amb piscina, va anar estretament lligada a les disputes per la terra durant la República, resoltes violentament a la Guerra Civil. Així, la manca de llibertats civils i polítiques que suposà el règim franquista fou decisiva perquè els grans propietaris fonamentessin un desenvolupament urbanístic que, paradoxalment, es realitzà plenament un cop restablerta la democràcia.

Paraules clau: urbanització, escassetat de l'aigua, control polític i social.

Abstract

This study shows how the creation of the present-day residential Matadepera is the result of intense political and power struggles whose main axis was the control of the social use of water. The transformation of a small rural village in a residential area for the upper classes was not a spontaneous neither peaceful process, but a social and environmental well-planned project by the big landowners that raised the opposition of a sector of the population. In this process, the struggle for the control of water, an essential resource to transform the dry fields and vineyards

* vruiz@catalunya.notariado.org (AHPB); historiaraul@gmail.com (CEFID); iago.otero@uab.cat (ICTA); giorgoskallis@gmail.com (Investigador ICREA, ICTA).

Rebut: 8 de gener de 2011. Avaluació: 30 de maig de 2011. Versió definitiva: 30 de setembre de 2011.

in towers with swimming pools, was closely linked to land disputes during the Republic, violently settled by the Civil War. Thus, the lack of civil and political liberties posed by the Franco regime was crucial since it allowed the landlords to base an urban development that, paradoxically, was fully completed once democracy was restored.

Keywords: urbanization, water scarcity, political and social control.

El poble de Matadepera es troba situat a la falda del massís de Sant Llorenç del Munt, a uns 423 m sobre el nivell del mar, entre les ciutats de Sabadell i Terrassa i a només 20 km del centre de Barcelona. El seu terme municipal ocupa una superfície de 2538 ha, de les quals prop d'un 60% pertanyen al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i serra de l'Obac. Aquesta situació geogràfica, envoltada de boscos, d'importants centres urbans i ben comunicada per carretera, ha fet possible que Matadepera es convertís, durant la segona meitat del segle xx, en un municipi residencial de la Regió Metropolitana de Barcelona que destaca per la seva elevada especialització urbanística en habitatges d'alt *standing*.¹

L'any 2008, Matadepera tenia una població de 8.460 habitants distribuïts de forma molt dispersa entre el nucli urbà i nombroses urbanitzacions (les Pedritxes, Cavall Bernat, Can Robert, els Rourets, el Pla de Sant Llorenç, el Drac Parc, Can Prat, Can Solà del Racó, Verge de Montserrat, Mas Sot, Can Vinyers), algunes de les quals es troben enmig de la superfície forestal. Aquesta dispersió permet una densitat de població de només 333,6 h/km², una de les més baixes del Vallès Occidental i de tota l'Àrea Metropolitana (1.478,8 i 1.523 h/km², respectivament). Matadepera també es troba al capdavant de les estadístiques en gairebé tots els indicadors relacionats amb el nivell de vida dels seus habitants, com és el consum d'aigua per habitant, tot i que el poble sempre ha estat considerat o percebut com un territori mancat d'aquest recurs. La mitjana del consum privat d'aigua entre 1994 i 2000, per exemple, va ser de 419 l per habitant i dia, tres vegades més que a Barcelona ciutat (137 l).² Les precipitacions anuals varien entre els 650 i els 850 l per m² en funció del gradient altitudinal, que va dels 420 m sobre el nivell del mar al poble als 1100 m sobre el nivell del mar al cim de la Mola. Unes precipitacions que, sumades a l'aigua subterrània de la llera de la riera de les Arenes, eren més que suficients per desenvolupar una agricultura de secà combinada amb les feines del bosc,³ però del tot insuficient per possibilitar un procés d'urbanització com el que s'ha portat a terme. D'aquí que s'hagi estès la percepció, fomentada pels interessos urbanístics, d'un poble mancat d'aigua.

L'any 2005 s'inicià *Memòries d'una feixa*, un projecte de recuperació de la memòria històrica i ambiental de Matadepera, coordinat des de l'Arxiu Municipal i el Consell Local de Medi

1. Segons l'IDESCAT, els rendiments mitjans declarats per contribuent al municipi de Matadepera, l'any 2008, van ser de 40.939 €, mentre que la mitjana catalana era de 21.928 €. Igualment, la quota mitjana pagada per contribuent a Matadepera aquell any va ser de 14.198 €, mentre que la mitjana catalana era de 5.338 € (<http://www.idescat.cat/territ/BasicTerr?TC=3&V0=1&V1=08120#T20>). Vegeu també l'article titulat: «El municipio más rico de Cataluña», a *El País* (14 de març de 2008).

2. Dades proporcionades per Aigües del Ter-Llobregat.

3. Per entendre quina era la realitat agrària de Matadepera abans dels canvis urbanístics, és indispensable el treball de Pere Roca (2006).

Ambient, amb l'objectiu d'estudiar el passat recent d'un municipi que, en poc més de trenta anys (dels cinquanta als vuitanta), passà de petit poble dedicat al conreu de la vinya i l'exploració forestal a zona residencial de luxe.⁴ Matadepera representa un cas paradigmàtic d'estudi que permet omplir un buit territorial i historiogràfic sobre aquells pobles que fins als anys cinquanta eren eminentment rurals, però que atesa la seva proximitat a alguns nuclis industrials (Terrassa, Sabadell i Barcelona) han experimentat un canvi radical i han passat a esdevenir municipis residencials de la Regió Metropolitana de Barcelona. Com ha estat possible aquesta transformació i quins han estat els principals factors que l'han impulsada? I quins altres projectes *modernitzadors* van existir? Des del nostre punt de vista, l'evolució de Matadepera no pot ser vista com un simple corol·lari de la *modernització* del país, ja que les contradiccions socials, econòmiques i polítiques que aquesta evolució ha provocat estan directament relacionades amb alguns dels majors problemes o reptes, segons es miri, de la societat actual (accés a l'habitatge, gestió dels recursos naturals, etc.). Entenem que resseguir els conflictes pel control de la gestió de l'aigua al municipi és una excel·lent manera de trobar resposta a molts d'aquests interrogants.

La República: un intent fallit de democratització de la gestió de l'aigua

A Matadepera, les candidatures republicanes van ser les més votades el 12 d'abril de 1931 i van donar lloc a la formació d'un nou consistori democràtic encapçalat per un nou alcalde, Josep Arnau Genescà, cosí del darrer alcalde de la dictadura i principal subministrador d'aigua de la població, Francisco Arnau, però de conviccions polítiques totalment oposades.⁵ Un dels temes que més va preocupar el nou ajuntament democràtic i que millor representen la lluita de poder que, durant aquells anys, té lloc entre els nous poders locals democràtics i la vella aristocràcia caciquil, que es resisteix a perdre les seves tradicionals prerrogatives, va ser el subministrament d'aigua de la població.

Durant el mes d'abril de 1931 i amb la vista posada en el futur desenvolupament del poble, l'Ajuntament democràtic va crear la Comissió Especial per a la Captació d'Aigües, que tenia com a principal objectiu augmentar el cabal de les aigües potables destinades a usos públics. La intenció del nou consistori era la de gestionar públicament el subministrament d'aigua de la població que, en aquell moment, estava en mans de Francisco Arnau i, amb aquesta intenció, va convocar un concurs públic d'abastament d'aigua obert a «totes les persones i entitats que puguin aportar dades i orientacions així com a les que posseeixin algun cabal d'importància».⁶ L'única proposta va venir de mans d'en Ramon Codina, que tenia un pou a la

4. Com a principals resultats, el projecte ha generat una col·lecció de disset entrevistes dipositades a l'Arxiu Municipal de Matadepera (d'ara endavant AMMAT), dos articles Ruiz *et alii* 2008, Otero *et alii* 2011 i dues tesis doctorals (Otero 2010; Aguilar 2010). Remetem a aquests treballs per a completar la visió general del procés de canvi a Matadepera, a banda de les corresponents referències bibliogràfiques i citacions que, atès el marc d'una breu ponència, no podem encabir.

5. La relació entre el control del poder local durant els anteriors règims polítics (monarquia i Dictadura de Primo de Rivera) i el control del subministrament d'aigua s'explica detalladament a Aguilar (2010: 51-85).

6. *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, del 23 d'abril de 1932.

població i que fins a aquell moment subministrava aigua a la indústria tèxtil de Terrassa.⁷ Però per posar en marxa la nova distribució calia construir un nou dipòsit d'aigua a prop del pou Codina, fer noves canalitzacions i indemnitzar Francisco Arnau per les parts de la xarxa de distribució d'aigües que eren propietat seva, la qual cosa va impedir que el canvi fos immediat. Per aquest motiu i mentre el Sr. Arnau continués subministrant aigua al poble, l'Ajuntament va establir un nou impost que gravava la utilització que el Sr. Arnau feia de les canonades de propietat municipal que li havia regalat el consistori de la Dictadura i que ara pretenia recuperar el nou Ajuntament democràtic. Per compensar aquest nou impost, el Sr. Arnau va intentar incrementar el preu de l'aigua, però tant el primer alcalde democràtic, Josep Arnau, com el segon, Joan Arola, van impedir la pujada.

D'altra banda, l'Ajuntament sabia perfectament que amb l'aigua del pou Codina no n'hi havia prou per afrontar amb garanties el desenvolupament del municipi i que calien nous jaciments. Per aquest motiu, el 15 de setembre de 1934, el ple de l'Ajuntament discuteix sobre la conveniència d'acceptar l'oferta presentada per Joaquín Rodríguez Cánovas, de Sabadell, per a verificar i construir un nou pou al costat dret de la riera de les Arenes per a l'abastament d'aigua de la localitat. La proposta va ser acceptada amb gran interès pel consistori, però la minoria opositora, formada per la Lliga, s'hi va oposar afirmant que aquesta obra ocasionaria grans despeses que ells no estaven disposats a comprometre. La realitat, però, va ser que el contracte signat, finalment, amb J. Rodríguez estipulava que en cas que el nou pou no donés aigua el constructor es comprometia a tancar-lo sense cobrar res i establí un pagament ajornat de les 40.000 pessetes que costava l'obra, en funció del rendiment del pou.

Les obres de construcció del nou pou van començar immediatament, però en produir-se els anomenats Fets d'Octubre de 1934, en què el Govern de la Generalitat va ser empresonat, la posada en marxa de la nova xarxa de distribució d'aigua i el canvi de subministradors encara no havia tingut lloc. Juntament amb el Govern de la Generalitat van ser destituïts i empresonats bona part dels ajuntaments democràtics de Catalunya que s'havien declarat fidels al Govern de la Generalitat, com era el cas de Matadepera, i les seus de les organitzacions polítiques i sindicals fidels a la Generalitat, com el Centre Català Republicà de Matadepera o el Sindicat de Rabasaries, van ser clausurades. El Comandant militar de Terrassa es va fer càrrec del municipi i va nomenar un nou alcalde-gestor en la persona de Josep Valls i Pi, membre de la Lliga i col·laborador de Francisco Arnau en la construcció de les primeres cases d'estiueig a l'actual passeig Arnau. D'aquesta manera, el possible canvi en la xarxa de distribució de l'aigua va quedar bloquejat i tot va continuar com estava. Pel que respecta a la construcció del nou pou per part de J. Rodríguez, el 19 d'octubre, el Ple de l'Ajuntament nomenat pel comandant militar de Terrassa va aprovar per unanimitat la rescissió del contracte i va demanar al Sr. Rodríguez que tapés el pou construït fins al moment. El motiu al·legat per fer-ho era que J. Rodríguez havia abandonat la construcció del pou a causa dels Fets d'Octubre, sense haver informat l'Ajuntament.

Però els nous gestors de l'Ajuntament no es van limitar a paralitzar la reforma sobre el subministrament d'aigua que pretenia acabar amb el monopoli d'Arnau, sinó que van fer mar-

7. El 6 de juny de 1932, s'aprovà al ple de l'Ajuntament la proposta de Ramon Codina i s'acordà «assabentar a Francisco Arnau Gorina, el contingut d'aquest acord perquè tingui coneixement del projecte de l'Ajuntament» i comunicar-li la data en què hauria de deixar d'emprar les canonades propietat de l'Ajuntament. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

xa enrere en totes les reformes impulsades pels anteriors consistoris democràtics. Per la seva part, Arnau va aprofitar l'existència de la Comissió-Gestora per intentar incrementar, novament, el preu de l'aigua amb l'excusa que l'Ajuntament anterior havia establert un nou impost sobre les canonades municipals que feia servir. La reacció dels veïns no es va fer esperar i el 3 d'agost de 1935 la Junta Directiva d'una anomenada Associació d'Inquilins de Matadepera es va reunir amb els veïns a Cal Trapet, centre social de republicans i rabassaires de la localitat, per tractar sobre aquest tema. A la reunió es va decidir enviar una carta a l'Ajuntament en què es protestava enèrgicament contra l'intent de Francisco Arnau d'apujar el preu de l'aigua: «Els reunits consideraren un abús la pretensió del Sr. Arnau, subministrador de l'aigua, puix que en el mes de setembre de l'any 1933, anuncià l'augment als consumidors per mitjà d'una nota repartida que deia: "si continua el impuesto creado por este Ayuntamiento sobre las tuberías, a partir del corriente año se aumentará de una peseta por octavo de agua mensualmente"».⁸ Els veïns denunciaven que la pujada del preu de l'aigua responia, únicament, a la voluntat d'obtenir majors beneficis. D'altra banda, els veïns es mostraven oberts al diàleg afirmant que si el que volia realment Arnau era compensar el nou impost amb la pujada del preu de l'aigua, la pujada s'havia d'ajustar al valor del nou impost i repartir-se equitativament entre els veïns i els estiuejants.

Arnau es va afanyar a respondre a les acusacions del veïns amb un altra carta dirigida a la Comissió-Gestora municipal. Hi presentava els números dels seus ingressos i les despeses, els quals s'igualaven, donant a entendre que no obtenia cap benefici d'aquesta explotació, la qual cosa sembla difícil de creure. També afirmava que els veïns no podien oposar-se a la pujada perquè, en realitat, no tenien signat cap contracte. D'altra banda, Arnau reconeixia que a Terrassa, Castellar, Sant Llorenç, etc. l'aigua era més barata, però argumentava que ell havia hagut de fer els seus pous al doble de profunditat per trobar aigua. Al mateix temps, Arnau reconeixia que l'any 1933 ja havia intentat pujar el preu de l'aigua, però no ho havia fet perquè l'alcalde, Josep Arnau Genescà, s'hi havia oposat «emprant un procediment molt en boga en aquella època que consistia en aconsellar que paguessin lo que volguessin, com me passava amb les vinyes passant per damunt les lleis i els falls del mateixos tribunals».

Com veiem, doncs, Francisco Arnau aprofitava l'ocasió per ficar en un mateix sac la qüestió de l'aigua i el problema rabassaire i culpar l'anterior consistori democràtic de tots dos problemes. Tot i que acusar els anteriors ajuntaments democràtics del problema rabassaire i de les seves accions de protesta no tenia cap justificació, Arnau tenia raó en relacionar el tema de l'escassetat d'aigua amb el conflicte rabassaire per la terra, perquè en el fons es tractava d'una mateix problema polític i social. Ja en aquells moments, la venda de terres parcel·lades per a la construcció de residències d'estiueig s'havia convertit en un important negoci per als propietaris de terres que, a poc a poc, s'estaven convertint en uns incipients promotors urbanístics, com era el seu cas. Però per portar endavant un projecte urbanitzador d'aquestes característiques en les seves terres, els propietaris primer havien de fer fora els pagesos que, en règim d'arrendament, parceria o rabassa, cultivaven les terres que es volien destinar a aquest nou negoci immobiliari i, després, havien de garantir el subministrament d'aigua a aquelles noves construccions.

8. AMMAT, Correspondència general, c. 1070.

Uns quants mesos més tard, les eleccions generals de febrer de 1936 donaren una ajustada victòria al Front Popular d'Esquerres, que, amb un programa de govern que pretenia reprendre la política del primer bienni republicà-socialista, va fer possible la restitució dels ajuntaments democràtics. Així, l'alcalde Joan Arola va impossibilitar la pujada del preu de l'aigua que planejava el Sr. Arnau i va intentar recuperar els projectes de subministrament anteriors, però la insurrecció militar del 18 de juliol va obrir un nou període que va suposar, novament, la seva paralització.

El cop d'estat fallit donà pas a un conflicte bèl·lic que, durant els següents tres anys, marcaria també la lògica del subministrament d'aigua a Matadepera. A finals de novembre de 1936, l'alcalde de Terrassa va informar l'Ajuntament de l'arribada imminent de refugiats de guerra a la seva ciutat, una part dels quals serien destinats a Matadepera per al seu allotjament. A aquests primers refugiats, s'hi van afegir ràpidament d'altres, fins a representar una proporció molt elevada de la població del municipi. Fins i tot es van instal·lar diverses colònies infantils en cases abandonades.⁹ Tot plegat, va obligar l'Ajuntament a utilitzar altres pous d'aigua de la localitat per garantir el subministrament i per poder regar les hortes de les cases, en un moment en què l'economia de guerra obligava a racionar els aliments i aquests conreus eren molt importants per a la supervivència de la població. Un dels pous utilitzats, primer per regar les hortes del voltant i després per abastar el poble, va ser el de la masia de Can Solà del Racó, abandonada pels seus propietaris des del començament de la guerra.¹⁰ Però aquest no va ser l'únic pou utilitzat, ni el que més aigua va aportar. Durant l'estiu de 1937, la sequera i l'augment dels refugiats va obligar l'Ajuntament a arribar a un altre acord amb Adriana i Sara Aldavert, filles del conegut periodista Pere Aldavert, per a la utilització del seu pou de la Sínia.¹¹ Al maig de 1937, tenim notícies del que havia passat amb els pous i el dipòsit d'aigua potable de la part nord de la localitat propietat de Francisco Arnau i Gorina gràcies a una carta de la Comissió de Responsabilitats de la Generalitat que parla de la seva apropiació per part de l'Ajuntament i que demana a aquest el pagament de la contribució corresponent als dits immobles.¹² Al mateix temps i a causa de la fugida dels antics propietaris de terres en iniciar-se la guerra, els pagesos rabassaires van esdevenir legalment propietaris de ple dret de les terres de conreu que treballaven en diferents règims d'arrendament, a partir de diversos decrets de la Generalitat. Però tot això va acabar quan al mes de gener de 1939 les tropes franquistes entren a Catalunya i s'inicià l'èxode dels refugiats i de totes les persones significades en la defensa de la República que hi havia a Matadepera cap a la frontera amb França.

9. Resulta molt difícil saber exactament quants refugiats hi va haver a Matadepera durant la guerra, sobretot perquè el seu número va anar variant en funció del transcurs del conflicte bèl·lic. La Generalitat va col·laborar a sufragar les despeses ocasionades pels refugiats establint un lliurament a l'Ajuntament de dues pessetes diàries per refugiat.

10. Després d'haver consultat al conseller de Treball de la Generalitat sobre els problemes d'abastament d'aigua de la localitat, el 29 de maig de 1937, l'Ajuntament acordà «que, essent insuficient el subministrament d'aigua potable de la localitat degut a l'augment de la població que s'ha sofert des d'un període d'anys [...] es sol·liciti de la Delegació Hidràulica del Pirineu Oriental que es facin els estudis necessaris per a la portada d'aigües a la població procedents d'un pou que dista 2 km de la població i situat a la finca de Can Solà del Racó», segons establia el decret de 19 de desembre de 1936 relatiu a l'abastament d'aigua de poblacions de menys de dos mil habitants.

11. Segons el contracte signat entre l'Ajuntament i les germanes Aldavert, l'Ajuntament es comprometia a pagar a les germanes Aldavert 200 pessetes cada sis mesos per la utilització d'aquest pou, a partir d'un contracte prorrogable de sis en sis mesos. AMMAT, Correspondència general, c. 1070.

12. AMMAT, Correspondència general, c. 1070.

Hegemonia franquista i control de l'aigua

Amb l'ocupació de les tropes franquistes, començava una nova etapa per a Catalunya i per a Matadepera. Acompanyant l'exèrcit nacional van arribar a Matadepera alguns dels seus veïns fugits durant la guerra, ara convertits en membres de la Falange o de l'exèrcit i disposats a recuperar les seves antigues propietats. Una de les primeres mesures preses pel comandant militar de Terrassa, Eloy Soto, seguint ordres del general en cap de la IV regió militar, va ser el nomenament verbal d'una Comissió-Gestora, encapçalada pel falangista Antonio Genescà Ventayol, per fer-se càrrec de l'Ajuntament.¹³

Pel que respecta al subministrament d'aigua, l'Ajuntament va deixar la qüestió en mans de Francisco Arnau Gorina, que també havia retornat al poble amb les tropes franquistes disposat a recuperar les seves propietats i a qui les noves autoritats reconeixien tots els drets sobre el subministrament d'aigua. Francisco Arnau va prescindir dels nous pous que, com el de les germanes Aldavert, s'havien utilitzat durant la guerra per subministrar aigua a la població. Al desembre de 1939, Arnau va demanar a la Comissió-Gestora una pujada de dues pessetes i mitja «por octavo de agua y trimestre» en la tarifa de l'aigua, al·legant un «aumento de precios en la construcción de piezas y reparaciones».¹⁴ L'Ajuntament no va acceptar l'augment, però sí que es va avenir a reduir en un 50% l'impost municipal que gravava l'ús de les canonades per part d'Arnau.¹⁵ Al mes de març de 1940, el general en cap de la IV regió militar va ordenar una renovació de la Comissió-Gestora de l'Ajuntament de Matadepera, la qual va quedar en mans dels principals contribuents del municipi i va relegar els elements més falangistes a un segon pla.¹⁶

El 13 de novembre de 1940, la segona Comissió-Gestora instà Ramon Codina a informar sobre el cabal d'aigua del seu pou de Matadepera i

en qué forma y condiciones podría desprenderse de los metros cúbicos de agua que se estimasen necesarios para completar el suministro de la localidad, los cuales, es casi probable, que de común acuerdo con el Sr. Francisco Arnau Gorina, principal suministrador local, podrían afluir al depósito del expresado Sr. Arnau y encargarse este del abastecimiento, quedando resuelto de esta forma y con urgencia un problema de máximo interés para el municipio.¹⁷

Codina s'hi va negar al·legant que tenia un contracte en vigor amb la indústria de José Guardiola Ros de Terrassa, i l'Ajuntament, a instàncies de F. Arnau, va arribar a amenaçar-lo amb l'expropiació.¹⁸ Però els lligams de Codina amb la indústria terrassenca obligaren l'Ajun-

13. Aquella primera Comissió-Gestora encapçalada per Antonio Genescà Ventayol (comerciant) tenia com a regidors: Felipe Padrós Boada (teixidor), Agustín Bruach Valls (agricultor) i José Camprubi Mata, el qual va presentar la seva dimissió el 12 d'abril per canvi de residència. En substitució del secretari, Salvador Puig Clusellas, va ser nomenat Pedro Tugaz Aznar, tot i que poc després tornaria a ser substituït per Salvador Puig, el qual va poder superar, miraculosament, l'expedient de depuració imposat per les noves autoritats franquistes.

14. AMMAT, Correspondència general, c. 1075.

15. *Ibid.*, carta del 28 de desembre de 1939.

16. La Comissió-Gestora va quedar integrada per: José Argemí Arnau, alcalde; Francisco Arnau Gorina, primer tinent alcalde; Felipe Padrós Boada, segon tinent alcalde, i Antonio Genescà Ventayol i Narciso Riba Arnau, vocals.

17. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

18. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

tament a cercar una solució pactada. Així, s'acordà que quan el contracte de Guardiola expirés, l'any 1942, aquest cediria l'aigua necessària per abastir el poble a F. Arnau.¹⁹ Per entendre aquesta resolució, cal tenir present que l'aigua del Llobregat estava a punt d'arribar a Terrassa i, per tant, els pous de Matadepera esdevenien marginals per al subministrament d'aigua a la indústria. El gran vencedor i beneficiari d'aquest lluita per l'aigua va ser Francisco Arnau.²⁰

El 28 de desembre de 1940, Arnau va tornar a demanar a l'Ajuntament un nou increment del preu de l'aigua a Matadepera, «en un total de tres pesetas cincuenta céntimos por octavo de agua y trimestre a partir del próximo año 1941».²¹ En aquells moments, ell era primer tinent alcalde de la segona Comissió-Gestora i va poder imposar la seva pujada sense oposició, com també va aconseguir que l'Ajuntament acceptés un augment en el preu del lloguer que aquest pagava per utilitzar un habitatge de la seva propietat com a casa consistorial, el qual va passar de les 700 a les 1.000 pessetes anuals. Tot just després d'aquestes pujades i de garantir el seu monopoli sobre el subministrament d'aigua de la població, Arnau va presentar la seva dimissió com a regidor de l'Ajuntament al·legant que tenia més de seixanta anys. Però el domini d'Arnau sobre el subministrament d'aigua va durar poc temps, perquè el 15 de desembre de 1943 es va fundar una nova empresa per a gestionar el subministrament d'aigua al poble, Aigües Potables de Matadepera SA, el capital majoritari de la qual estaria controlat per la família Codina, que d'aquesta manera es convertirien en els membres més influents de la Junta de Govern de la nova societat (Ametller 2002).

D'altra banda, durant la postguerra es consolida el fenomen de l'estiuieg i de les segones residències a Matadepera, que havia començat durant la dècada dels vint, i que feia que la població del municipi creixés molt durant els tres mesos d'estiu. Però aquest fenomen, que durant la postguerra ja semblava estar destinat a ser la gallina dels ous d'or del municipi, estava clarament en perill per culpa de la carestia d'aigua durant els mesos d'estiu. Una carestia que impedia continuar amb la venda de terrenys per construir-hi cases i torres d'estiuieg. S'inicia, aleshores, un llarg procés per portar l'aigua del Llobregat des de Terrassa fins a Matadepera i permetre així consolidar el fenomen de l'estiuieg.

Juntament amb el control del subministrament d'aigua i del poder polític, l'altre element clau per entendre el desenvolupament urbanístic de Matadepera és l'elevada concentració de la propietat de la terra, la qual es consolida amb la contrarevolució agrària del franquisme. Segons la contribució rústica i d'amillament de 1944,²² la família Barata era propietària del 32,9% de la terra del terme municipal de Matadepera, tot i que formalment estaven empadronats a Terrassa, i només tres persones posseïen més de la meitat de la terra del terme municipal, concretament el 53,8%. Igualment, 15 persones posseïen el 85,2% de la terra i el 14,8% restant estava en mans de 97 petits propietaris, dels quals pràcticament la meitat eren estiuiejants. En resum, d'unes 500-600 persones que habitaven a Matadepera només el 10% eren propietaris, la resta no tenia cap tipus de propietat i es dedicava a treballar unes terres que no

19. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

20. L'acord final era clarament favorable per a Francisco Arnau, que, com reconeix una fitxa sobre l'abastament d'aigües de Matadepera del Ministeri de Governació del 1944, cobrava als veïns de Matadepera una pesseta per metre cúbic d'aigua utilitzada i pagava l'aigua del pou Codina a 35 céntims. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

21. AMMAT, Correspondència general, c. 1075.

22. AMMAT, Amillaments, c. 24.

eren seves i que molt aviat començarien a transformar-se en urbanitzacions. El futur, per tant, no semblava ser gaire esperançador per als agricultors i treballadors del bosc de Matadepera, majoritàriament posseïdors d'uns contractes de masoveria i d'arrendament molt devaluats respecte el passat i fàcilment expropiables. El contrast d'aquesta situació amb el període republicà i amb la legislació aprovada durant la guerra, quan els pagesos rabassaires havien esdevingut propietaris de fet de les terres, no podia ser més gran. Un canvi en la propietat de la terra que, a més, va anar acompanyada d'una brutal repressió, la prohibició dels sindicats rabassaires i l'espoli dels petits pagesos del poble.

Finalment, l'any 1947 una seixantena de propietaris crearen una *Comisión para la traída de aguas* amb l'objectiu de recaptar el capital necessari per portar l'aigua del Llobregat des de Terrassa fins al poble. Als subscriptors, que havien d'aplegar un milió de pessetes, se'ls descomptaria la seva aportació en els futurs rebuts de l'aigua, tal com s'havia acordat amb l'Ajuntament i la *Mina Pública de Aguas de Tarrassa* (empresa que faria les obres).²³ Pot semblar sorprenent que, en un context com el de 1947, en què la carestia i la fam encara formaven part de la vida quotidiana de Matadepera i del país, la resposta a la inversió per part dels propietaris de terra i dels promotors arribats de fora del poble fos tan ràpida. Però diversos estudis han demostrat que l'important procés d'acumulació de capital en el sector agrari que va tenir lloc durant la postguerra va servir per a impulsar el desenvolupament econòmic posterior, especialment a partir de la dècada dels seixanta (Naredo 1996). A Matadepera, però, aquest capital no s'invertí en la indústria o en el propi sector agrari, sinó que va anar a parar al sector de la construcció i a les obres d'infraestructura necessàries per al seu desenvolupament. Aquest procés s'inicia amb la canalització de l'aigua del Llobregat fins a Matadepera i s'aguditzarà durant les dècades següents, com veurem tot seguit.

El 1949 arribà l'aigua del Llobregat i, a partir d'aquest moment, l'evolució urbanística municipal està ja decidida, com recull una instància presentada per Aigües Potables de Matadepera a l'Ajuntament, el 2 de gener de 1951:

Resultando insuficiente el caudal de agua potable para el abastecimiento del casco antiguo de esta población y mayormente a los distintos núcleos urbanos o urbanizaciones que se han venido creando unos, y se hallan en vías de realización otras, ensanche, etc. [...] con lo cual no sólo podrán verse colmadas las necesidades actuales de la población, sino también serán atendidas las que en el futuro puedan presentarse cualesquiera que sea el desarrollo de la población, ventaja que no han podido alcanzar otras localidades, que como Matadepera pugnan por convertir en verdaderas estaciones de veraneo: habiendo contribuido también al éxito de tal mejora las facilidades que ha dado el Ayuntamiento que teniendo una visión clara del porvenir no ha regateado su colaboración para lo que hoy constituye una esplendorosa realidad.²⁴

Un cop els propietaris i promotors disposaven de l'aigua necessària, l'Ajuntament autoritzava, de forma pràcticament immediata, la venda per parcel·les i la urbanització dels terrenys, sense que els contractes de parceria i masoveria en vigor entre propietaris i agricultors supo-

23. La Comissió estava formada pel següent grup financer: Jaime Rocabert i Prats, Jesús Led de la Justicia, José Altisen Martí, Miguel Duran i Gelabert i Josep Ventalló i Mesa. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

24. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

sessin cap impediment a aquest gran negoci. No cal dir que sense aigua disponible per a l'abastament d'aquestes noves urbanitzacions aquesta situació no s'hauria donat mai, però l'existència del règim franquista i la impossibilitat que els agricultors sense terres poguessin defensar els seus drets adquirits sobre una terra que, en moltes ocasions, portaven generacions treballant, també va ser decisiu perquè aquest procés es portés a terme.

El registre oral²⁵ és, en aquest punt, imprescindible per deixar testimoni d'aquest procés silenciós d'expropiacions i desallotjaments que no s'hauria pogut produir amb la legislació republicana anterior (Llei de contractes de conreu de 1934). Com resumeix Magdalena Font: «la terra era de quatre propietaris i els propietaris s'ho van anar venent per fer-hi torres [...] tot eren parcers, no teníem res propi i ens van anar fotent fora de tot arreu. Anava així». Per al cas concret de Can Gorina, tenim el testimoni del fill dels darrers masovers, Domènec Comasòlivas: «Sí, sense haver fet res, a casa ens van fotre fora [...] l'amo li va dir al meu pare, diu "ja podeu tenir contracte que això no us servirà de res" [...] El propietari era l'alcalde, el Turu, i diu "les casetes són les casetes", va dir, així mateix». També a Can Prat es visqué una situació semblant. Segons recorda Joan Orriols: «El pare tenia el contracte de la finca de Can Prat fet i llavors quan ho van voler urbanitzar li van dir "Joan, mira, et posarem aquí com de vigilant i de guarda i tu tindràs una mesada i tot". I amb aquestes que ja havien agafat tot l'hort perquè ja van agafar-ho tot, llavors el pare va morir amb un atac de cor i va quedar tot. Es van quedar amb tot i sense indemnitzar masovers, ni re ni re ni re. Però és clar, això són coses que passen abans, ara no passen. No. Perquè tothom sap els drets i el d'allò, llavors no».

Fi de la pagesia i primeres conseqüències ambientals

Durant la postguerra, el procés de transformació social de Matadepera propiciat primer per la repressió i després per l'especulació urbanística va empenyer molts dels seus habitants a abandonar el camp i a buscar feina a les indústries de Sabadell i Terrassa, en alguns casos, propietat dels seus nous veïns durant els mesos d'estiu. D'altres, en canvi, van començar a dedicar-se, ja durant la dècada dels cinquanta, al sector dels serveis que potenciaren els nous estiuejants. Durant aquesta època comencen a proliferar paletes, fusters, pintors i altres feines relacionades amb la construcció, que fins a aquell moment només realitzaven una o dues persones a la població, i s'obren noves botigues, salons de perruqueria, etc. que prosperen gràcies al creixent nombre d'estiuejants.

La generalització del fenomen de l'estiueig va donar lloc a l'existència de dues Matadepes diferenciades, la de l'hivern i la de l'estiu, quan la població pràcticament es doblava. Però entre els nouvinguts i la població autòctona existia una important barrera social, reforçada per l'existència del mateix règim franquista, que impedia que aquestes dues comunitats es relacionessin més enllà del que era estrictament necessari. De fet, la majoria dels estiuejants pràcticament no trepitjaven el poble i molts, fins i tot, feien que els nous comerços els portessin el menjar a les seves torres. L'escenificació més clara d'aquesta separació tenia lloc la darrera setmana del mes d'agost, durant la celebració de la festa major del municipi, en què durant

25. En aquest treball citem les entrevistes realitzades a Magdalena Font, Domènec Comasòlivas, Joan Orriols, Pau Soler i Víctor Peiró.

anys es construïen dos envelats diferents, un per als estiuejants i un altre per als naturals de Matadepera. Com recorda Pau Soler, vaquer, bosquerol i, finalment, treballador de la indústria a Terrassa: «Un any els estiuejants es van fer la seva festa major per ells i es van fer un envelat ells ... No es van voler barrejar amb els que feïem pudor de suat».

Però quan només feia tres anys de l'arribada de l'aigua del Llobregat a Matadepera, trobem les primeres conseqüències ambientals del creixement urbanístic sense control, en forma de contaminació de les aigües dels pous Codina i Arnau. Curiosament, va ser Aigües Potables de Matadepera, l'empresa responsable d'haver portat l'aigua del Llobregat fins a Matadepera, la que es va erigir en defensora de la qualitat i potabilitat de l'aigua que extreia dels dits pous, «cuyo caudal puede cifrarse en unos 230 metros cúbicos diarios», un cabal d'aigua que en no ser contractat a la Mina de Tarrassa era el que majors beneficis aportava a l'empresa. La salubritat de l'aigua d'aquests pous estava en perill per la falta d'una xarxa de clavegueram a les noves urbanitzacions, fet que va ser exposat àmpliament per Francisco Codina Izard, conseller delegat, a l'alcalde de Matadepera en una carta del 15 de setembre de 1953 en la qual s'afirmava que «La potabilidad de las aguas de ambos pozos, debido a su profundidad, es perfecta bajo el punto de vista hidrotimétrico y de pureza bacteriológica, pero debido a la cantidad de aguas residuales que actualmente se vierten en el lecho de la Riera de las Arenas sin previa depuración, ponen en peligro evidente, sino inmediato, en un futuro próximo o lejano sus actuales condiciones de potabilidad». Encara que tothom era conscient que la contaminació dels dits pous podia representar un greu impediment per a la construcció de les urbanitzacions en marxa o en projecte, la resposta del consistori es va limitar, mentre no es plantejés la construcció d'una xarxa completa de clavegueram, a la inspecció de les fosses sèptiques existents «para que sus propietarios las pongan en regla si no lo están, y además que construyan una fosa séptica a manera de estación depuradora, antes que la citada cloaca comunique con el cauce público».²⁶ El més significatiu d'aquest cas és que els principals accionistes de la companyia eren també els promotors de les urbanitzacions que abocaven els seus residus a la riera de la població.

Subvencionar l'enriquiment, socialitzar-ne els costos

A mitjan anys cinquanta es va presentar un nou problema relacionat amb el subministrament d'aigua que serà motiu de confrontació constant entre els habitants de Matadepera i els gestors d'aquest recurs, la companyia d'Aigües de Matadepera. El creixement de la població i la disminució del cabal dels pous Codina i Arnau, durant els mesos d'estiu, obligava la companyia a comprar cada vegada un major cabal d'aigua a l'empresa subministradora, Mina de Tarrassa, a un preu que anava en augment, la qual cosa obligava a Aigües de Matadepera a incrementar el preu de l'aigua. Però aquests augments no van agradar a tots els veïns, especialment a aquells que hi residien tot l'any.

A la primavera de 1957, una carta de la dita companyia informa a l'Ajuntament que es produirà una pujada en la tarifa de l'aigua del 25%, concedida pel Ministeri d'Indústria. Dos anys més tard, es tornava pel mateix camí demanant a l'Ajuntament un augment en el preu de l'ai-

26. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

gua per finançar la construcció d'un nou dipòsit d'aigua de 1.000 a 1.500 m³. En una carta, de l'1 de juliol de 1959, en què la societat informa a l'Ajuntament d'aquest projecte, s'afirma ben clarament que aquesta aigua «no es para necesidades domésticas e higiénicas imprescindibles, sino para atenciones, en cierto modo, suntuarias, como el riego de jardines y la utilización de piscinas particulares, aumento de consumo que fácilmente se explica por las numerosas casastorres que se han construido de unos años a esta parte y que se van construyendo».²⁷ Segons afirmava l'empresa, aquesta no podia portar a terme la inversió necessària per a la construcció d'aquest nou dipòsit amb els seus propis recursos, d'aquí que fos necessari un augment del preu de l'aigua. D'aquesta manera, els residents autòctons de Matadepera passarien a subvencionar, amb contínues pujades de preu, les noves inversions de la companyia.

A Matadepera, les rierades de 1962 exemplifiquen també l'ús dels recursos públics per al benefici privat. Tot i la lentitud amb què les autoritats franquistes van respondre a les necessitats de la població afectada per les rierades, que era molta i de molts municipis, les ajudes estatals a la reconstrucció per a les empreses privades afectades no es van fer esperar i Aigües Potables de Matadepera va poder obtenir un crèdit de 300 mil pessetes, en molt bones condicions, que va permetre refer i millorar la seva xarxa de subministrament d'aigua en poc temps (Ametller 2002).

Durant els anys següents a la rierada, es va dissenyar un nou pla d'ordenació urbana del territori a nivell supramunicipal i es van construir algunes infraestructures bàsiques que fins a aquell moment no existien, com una xarxa de clavegueram, nous ponts, etc. Tot plegat, va donar una nova embranzida als projectes per crear noves urbanitzacions. Però a diferència del que havia succeït durant les dècades anteriors quan, després de les primeres promocions dels Arnau, la majoria d'urbanitzacions havien estat obra de promotors de fora del municipi, el *boom* urbanístic de la dècada dels seixanta a Matadepera va ser obra dels principals propietaris de terres del municipi, els quals van iniciar una nova guerra entre ells per controlar l'aigua disponible. Però ben aviat i davant la proliferació de noves urbanitzacions, Aigües de Matadepera es va veure superada per la demanda de nous subministraments i no en va poder concedir més. La negativa de l'empresa a alguns propietaris-promotors va fer que Jaume Serra, que pretenia urbanitzar Can Marçet, comprés un gran nombre d'accions de la companyia i n'aconsegüís el control.²⁸

El trencament del consens entre els grans propietaris

Antonio Barata, el major propietari de terres del municipi, tenia el mateix problema per subministrar aigua a les seves urbanitzacions que Jaume Serra, així que va intentar utilitzar la nova influència de Jaume Serra a la companyia d'aigües per aconseguir un tracte preferent per a les seves urbanitzacions, però no hi va haver acord. El problema era que Aigües de Matadepera

27. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

28. Una operació per a la qual va comptar amb la col·laboració de Joan Marquès, conseller delegat de la Mina Pública de Terrassa i d'Aigües de Matadepera SA, que feia de pont entre totes dues companyies. Un any més tard, el 28 d'octubre de 1965, se signà un acord entre Jaume Serra i Aigües de Matadepera per subministrar 150 m³ d'aigua al dia a les seves promocions (Ametller 2002).

era incapaç de fer front al creixement de la demanda d'aigua de les noves promocions urbanístiques, les quals creixien a un ritme exorbitant, i no disposava del capital necessari per invertir en una ampliació del subministrament de la Mina de Terrassa. La companyia pretenia que els principals propietaris i promotors de Matadepera invertissin en l'ampliació del subministrament, com s'havia fet anteriorment, però a aquelles altures els interessos en joc eren molt grans i la desconfiança dels propietaris, com els Barata, envers la companyia impedia que es pogués arribar a un acord.²⁹

Davant d'aquest impàs, Antonio Barata va decidir provar sort i obrir nous pous a les seves terres i a les d'altres propietaris, amb els quals va arribar a diferents acords. Va començar les perforacions a prop del pou Codina, el més rentable de tots els que s'havien fet fins aleshores, i va tenir sort, perquè aquell mateix any 1965 ja començava a treure aigua. Però aquest nou pou, situat en terres de la Sra. Tobella, vídua d'en Lluís Pascual, va afectar molt ràpidament la rendibilitat del pou Codina i va acabar per deixar-lo sense aigua.

La reacció d'Aigües de Matadepera fou intentar tancar el nou pou d'Antonio Barata per tots els mitjans legals possibles, però aquest també va contraatacar i va denunciar el pou Codina per diverses irregularitats. La guerra de l'aigua havia començat. Segons M. Ametller, «[u]ns i altres presentaven denúncies a la Comissaria d'Aigües del Pirineu Oriental, al Districte Miner de Barcelona del Ministeri d'Indústria, al Govern Civil, a l'Ajuntament de Matadepera» (2002: 56). Durant el temps que va durar aquesta disputa, l'Antonio Barata no podia utilitzar l'aigua del pou Pascual, com se'l va anomenar, i com a forma de pressió va començar a abocar l'aigua a la riera, una tàctica que no era la primera vegada que es posava en pràctica: «En Serra no donava aigua al Barata, ni la deixava passar per la seva propietat, i en Barata impugnava el pla parcial de Can Marcet, no li deixava obrir vials, ni li deixava passar les canonades d'aigua, li tallava l'antic camí que anava a Can Marcet, perquè passava per les seves finques, i li feia malbé l'embassament que havia format prop de Can Marcet que recollia les aigües que baixaven dels roquissars» (Ametller 2002). Aquella situació va portar Antonio Barata a constituir la seva pròpia companyia d'aigües, amb la qual poder subministrar aigua a les seves promocions urbanístiques i, fins i tot, competir amb Aigües de Matadepera en la distribució del poble, construint una xarxa de distribució paral·lela. Però els nous pous oberts per Antonio Barata al terme municipal de Matadepera no van donar el rendiment esperat.

Finalment, i sota la mediació d'alguns veïns del poble com Joan Soley, Josep Gutés, Josep Braqué i Pere Parramon i després de moltes consultes entre advocats, el 26 d'agost de 1966 es va signar un acord de mútua col·laboració entre Antonio Barata i Aigües de Matadepera (Ametller 2002). L'acord establia, a més de la retirada de tots els plets oberts, que en Barata i Aigües de Matadepera se subministrarien aigua mútuament per possibilitar les urbanitzacions en marxa o en projecte i que tant en Barata com en Jaume Serra es concedirien dret de pas per les seves terres per poder portar la llum i l'aigua a les seves promocions urbanístiques.

29. Segons afirma Manuel Ametller, «sembla que en Barata per la seva condició de primer propietari del municipi, volia per a ell unes condicions especials que resultaven inacceptables a la Companyia. Va utilitzar la influència d'en Serra, amic i veí seu en les propietats, però va resultar inútil i no va aconseguir el que volia. En el Consell d'Administració del 25 de novembre de 1965, el president Vinyals diu que "toda su ofensiva responde a no haber sido posible atender a pretendidos compromisos para el presente y para un futuro de 10 a 20 años". No concreta quins compromisos eren, però pel que sembla volia que l'aigua de Matadepera s'utilitzés preferentment per a les seves urbanitzacions» (2002: 55).

Però els projectes urbanístics d'Antonio Barata no paraven de créixer i, fins i tot, s'estenien a altres municipis on també tenia propietats, amb la qual cosa la seva necessitat d'aigua era molt superior a la que li podien oferir els nous pous que havia construït i a la que Aigües de Matadepera podia subministrar-li. Per aquesta raó, a partir de 1967, Antonio Barata va començar a obrir pous a altres poblacions del Vallès com Sant Feliu del Racó, a la conca hidrogràfica del Ripoll, on també tenia promocions urbanístiques en marxa. Aquests nous pous construïts fora de Matadepera donaven molta més aigua que tots els que existien al municipi, així que ben aviat noves canonades van portar l'aigua d'aquests pous fins a les promocions de Barata a Matadepera, com ara les Pedritxes o el Pla de Sant Llorenç. Per gestionar aquesta nova xarxa de pous, Antonio Barata va constituir la companyia Calama SA i la cooperativa *Suministros de agua del Alto Vallés* encarregada de la seva distribució.

La nova situació de disponibilitat d'aigua va donar lloc a un revifament de les promocions urbanístiques a Matadepera, però Aigües de Matadepera continuava tenint greus problemes de rendibilitat. Segons els informes de la companyia, el principal problema era el poc cabal dels seus pous, que l'obligava a comprar aigua, tant a la Mina de Terrassa com a les empreses d'Antonio Barata, a un preu que no cobrien els ingressos obtinguts per les tarifes. Una altra causa important de les pèrdues de la companyia era el mal estat en què es trobava la xarxa de subministrament i que feia que gairebé el 30% de l'aigua es perdés abans d'arribar a les cases. La companyia va intentar fer front a aquestes pèrdues amb nous augments de tarifes als consumidors, fet que va desfermar una gran oposició entre la població. Les crítiques a la pujada de tarifes van fer que l'Ajuntament no l'acceptés formalment, però tampoc s'hi va negar i la companyia, emparant-se en el silenci administratiu, la féu efectiva.

Durant la dècada dels seixanta i setanta, la superfície prevista d'urbanitzacions era considerable (vegeu el quadre 1). Ni tan sols l'aprovació d'un pla especial per a la creació del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt, l'any 1972, ho va evitar, sinó tot el contrari. El Parc Natural es va dividir en dues zones, una no urbanitzable (per sobre de la cota 800, és a dir, per damunt de les cingleres del massís on tanmateix no era possible la urbanització) i una altra urbanitzable segons un model de baixa densitat que permetia mantenir la venda de parcel·les i cases de grans dimensions, amb la qual cosa s'assegurava la continuïtat del model d'urbanització elitista. Des d'aquell moment, el conflicte entre la protecció i la urbanització de la muntanya va ser constant i va donar lloc a l'aparició d'un moviment ecologista a les principals ciutats dels voltants (Sabadell, Terrassa, Castellar del Vallès, etc.) que aspirava a preservar-la de la febre constructora.

Els plans parcials aprovats durant els darrers anys del franquisme, com ara la Riba, Can Solà del Racó i Can Robert (quadre 1), projectaven crear veritables ciutats residencials disperses per tot el massís de Sant Llorenç del Munt. Segons el testimoni del primer alcalde democràtic de Matadepera, Víctor Peiró, en arribar al consistori «vam veure que, amb les urbanitzacions que hi havia planejades, podíem arribar a les 60 mil persones segons la planificació i les urbanitzacions previstes», la qual cosa suposava urbanitzar la pràctica totalitat de la muntanya amb residències disperses.

En total, la superfície prevista era d'unes 1.456 ha, un 57% de la superfície municipal, que s'afegiria a la que ja s'havia urbanitzat durant les dècades precedents. Cal dir que bona part d'aquesta superfície no es va arribar a urbanitzar, a conseqüència de l'ampliació del Pla Espe-

Quadre 1
Plans parcials aprovats durant el tardofranquisme

Pla parcial	Hectàrees	Parcel·les	Any d'aprovació
Can Prat	31,3	87	1964
Les Pedritxes	32,1	85	1965
Cavall Bernat	134,7	466	1969
Pla de Sant Llorenç	116,1	368	1969
Sant Llorenç dels Pins	20,1	154	1970
Can Torrella	53,1	412	1970
Ampliació Les Pedritxes	120,0	360	1972
Can Robert	303,4	159	1974
Can Solà del Racó	228,7	255	1974
La Riba	416,4		1976

cial de Protecció de Sant Llorenç del Munt al començament dels anys vuitanta, i que la superfície urbana real és, actualment, d'unes 358 ha, incloent els habitatges compactes i aïllats, els carrers, els jardins i les parcel·les sense urbanitzar, i excloent les tessel·les de bosc de més de 500 m² que trobem a la trama urbana de baixa densitat (Badia *et alii* 2010: 307 i 310).

La gestió municipal de l'aigua durant la Transició i la Democràcia

Per afrontar la crisi que vivia Aigües de Matadepera, l'Ajuntament va entrar a formar part del seu Consell d'Administració l'any 1976, moment en el qual es va redactar un informe molt revelador de la situació real de la companyia. L'informe denunciava que les noves tarifes establertes per la companyia en els darrers anys, a més d'incrementar el preu de l'aigua, havien introduït noves càrregues per drets d'escomesa i instal·lació de canonades i un nou cànon que en els contractes de subministrament constava com a donatiu voluntari, però que en realitat era obligatori i sense l'acceptació del qual la companyia no realitzava cap tipus de subministrament. Segons aquest informe el cànon «no era una cantidad fija determinada sino que era el producto de multiplicar los palmos cuadrados de superficie de la finca del solicitante por un módulo especial [...]». En algunas ocasiones los propietarios del Municipio preguntaban a la compañía el porqué de esta abusiva aportación voluntaria [...] éste no era otro que el terreno sin agua no valía nada y que gracias a la misma obtenía el valor real de la venta». A més, l'informe denunciava que a l'estudi econòmic presentat per la companyia per argumentar l'augment de preus «no figuren las cantidades recibidas en concepto de aportaciones voluntarias (forzosas) y que con toda seguridad pueden cifrarse en varios millones de pesetas», la qual cosa negaria que, efectivament, les pèrdues econòmiques de la companyia fossin reals:

Nadie podrá comprender, desde el punto de vista particular del usuario, y nadie aceptará aumentos considerables sobre el precio del agua, pensando que en un futuro, lejano o no, los nuevos propietarios de fincas en el Municipio, gracias al sacrificio económico y a la benevolencia de los actuales moradores, podrán tener agua, y que la Compañía gracias a nuestra idiotéz y a nuestros propios pagos, puede programar para este futuro, lejano o no, sus propios beneficios.³⁰

A partir d'un dels continus increments del preu de l'aigua, alguns veïns van escriure una carta a l'Ajuntament, l'any 1972, en què afirmaven que «el agua propia de la Compañía es suficiente para efectuar un buen servicio durante ocho meses del año, cubriendo las necesidades del término municipal [...] el problema se presenta durante la época estival en que muchos de los veraneantes, solicitan unos aumentos para el consumo de piscinas y riegos de sus jardines». A més, exposaven molt clarament com Aigües de Matadepera «viene presionando en forma descortés no suministrando estos suplementos anuales, negando nuevas acometidas y no suministrando agua para nuevas obras. Con todo ello intenta crear un malestar entre la población».³¹

No es tractava únicament que hi hagués més cases o torres, sinó que les noves urbanitzacions gastaven una quantitat d'aigua per habitant molt superior a la del poble, a conseqüència del model d'urbanització dispersa escollit, amb un important nombre de piscines privades, molts metres quadrats de gespa, etc. D'altra banda, la gran dispersió de la població en urbanitzacions encaria tremendament el subministrament i augmentava les fuites, un problema extensible a la resta de serveis com la recollida d'escombraries, l'enllumenat públic, l'asfaltat dels carrers, etc. els quals necessitaven d'una gran inversió que l'Ajuntament franquista no era capaç de realitzar.

L'any 1976 es van començar a instal·lar comptadors d'aigua a tots els clients de la xarxa, la qual cosa va suposar un important estalvi d'aigua i va possibilitar que cada client pagués en funció de la seva despesa, però les tarifes van continuar augmentant i les protestes dels veïns també.

L'arribada dels ajuntaments democràtics, a partir de 1979, va obrir un nou període de desenvolupament urbà del municipi en què la població va passar dels mil habitants de 1970 als més de vuit mil que té en l'actualitat. La política dels primers ajuntaments va ser establir el preu de l'aigua al nucli històric i establir una tarifa progressiva que gravava el consum excessiu d'aigua (seguint amb això l'actuació de la companyia d'aigües als anys seixanta). Però a les urbanitzacions promocionades per Antonio Barata i a totes aquelles que establien un contracte de subministrament amb la seva empresa, Calama SA, la tarifa progressiva no es va aplicar per estimular la venda de parcel·les. D'aquesta manera, molts nous propietaris van poder continuar disposant d'aigua barata per a les seves piscines i el rec dels seus jardins.

El 1992 la Mina de Terrassa es converteix en accionista majoritari d'Aigües de Matadepera, fet que va propiciar una reconversió de la companyia. Els nous gestors obtenen una important injecció de capital amb aquesta compra gràcies a la venda dels terrenys on estaven els vells dipòsits de la companyia. Durant la dècada dels noranta, la Generalitat de Catalunya va establir

30. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

31. AMMAT, Proveïment d'aigua, c. 854.

un cànon progressiu sobre el consum d'aigua que pot semblar més que just, però que en cap cas ha evitat la consolidació del model urbanístic residencial de Matadepera, dissenyat durant el tardofranquisme i caracteritzat per un consum molt elevat d'aigua per habitant. Un model que ha fet que el subministrament d'aigua s'hagi convertit en un negoci que aporta grans beneficis empresarials, tant directes com els vinculats a les obres d'infraestructura i els projectes d'urbanització. Els beneficis econòmics d'uns pocs i el seu sumptuós model de vida han pesat més que les qüestions ecològiques i socials i ens han portat a un carreró sense sortida aparent, caracteritzat per una important manca d'aigua, com va demostrar la sequera de 2008.

Referències bibliogràfiques

- AGUILAR, Raül (2010). «Del món rural al món urbà. El conflicte per la terra i l'aigua i la transformació urbanística de Matadepera, 1931-1983». (Tesi doctoral). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- AMETLLER, Manuel (2002). *El procés hidràulic de Matadepera*. Terrassa: Fundació Mina d'Aigües de Terrassa.
- BADIA, Anna; ESTANY, Gemma; OTERO, Iago; BOADA, Martí (2010). «Estudio del crecimiento urbano disperso y los cambios en el paisaje en Matadepera (Región Metropolitana de Barcelona)», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, núm. 54, p. 301-321.
- NAREDO, José Manuel (1996). *La evolución de la agricultura en España (1940-1990)*. Granada: Universidad de Granada.
- OTERO, Iago (2010). «The rural-urban socioecological transformation of Mediterranean mountain areas under global change. Local studies in Olzinelles and Matadepera (Barcelona Metropolitan Region)». (Tesi doctoral). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- OTERO, Iago; KALLIS, Giorgos; AGUILAR, Raül; RUIZ, Vicenç (2011). «Water scarcity, social power and the production of an elite suburb: the political ecology of water in Matadepera, Catalonia», *Ecological Economics*, núm. 70, p. 1297-1308.
- ROCA, Pere (2006). «Pluriactivitat pagesa i canvi agrari al Vallès Occidental. L'exemple de Matadepera, 1760-1900», *Estudis d'Història Agrària*, núm. 19, p. 143-174.
- RUIZ, Vicenç; OTERO, Iago; AGUILAR, Raül (2008). «El consum d'aigua i l'especulació urbanística a Matadepera (1931-1983). Primers resultats del projecte *Memòries d'una feixa*», *Terme*, núm. 23, p. 203-238.

